D-N
8/6 1947

Censur utan censur

Den finska censuren gör numera inte mycket väsen av sig. Det är ganska sällan den påminner om sin existens. Finland sätter en ära i att hävda gamla fribets- och rättsregler beträffande än som är vanligt i övergångszonen mellan öster och väster. Censuren har för övrigt bara provisoriskt giltighet. Enligt de grundläggande bestämmelserna skall den upphöra senast en månad efter det att fredsfördraget har trätt i kraft. Det kan bli under sommaren — ingen känner rysssarnas avsikter. Karakteristiskt är emellertid att presidenten och regeringen inte anser sig kunna helt avvara befogenheter som ger möjligheter att utöva tryck på pressen, till och med att i preventivt syfte ätala och indira tidningar som "kränkt" eller "förolämpat" främmande stat. Riksdagen har mottagit ett regeringsförslag om ändring i strafflagen i den riktningen. På denna linje söker man så att säga normalisera den nuvarande kontrollen över tidningarnas osynlig hand, som det inte är så lätt att få fatt på, men som i alla fall finns där, tillrättavisande, manande och uppmuntrande. Den finska pressfriheten står under uppsikt, låt vara att censuren redan börjat gå ur bruk.

Vid stämplingen kommer att vanprydas med det nämnda tillägget åtmera osäkert. Även fribetens opålitligaste vänner, folkdemokrarna, känner sig tveksamma. Det kunde ju tänkas att indragningsmakten i vidrigt fall användes även mot dem, exempelvis på grund av förolämpningar mot de anglosachsiska demokratierna, alltså i stil med de ofta förekommande grova utfallen mot "de reaktionära västmakterna". Hittills har kommunistpressen inte behövt ålägga sig någon återhållsamhet i det stycket — den frejdighet som man där visar kontrasterar mot de andra tidningarnas försiktighet när det gällt Sovjetunionen. Men "missbruk av det fria ordet" definieras kanske en vacker dag något annorlunda än nu. Även på kommunistiskt håll väkrar man med att utvecklingen kan erbjuda överraskningar.

Att det nu inte finns någon opinion i Finland som besjälas av just att via pressen förolämpa Sovjet och dess ledande män anses uppenbart. Tvärtom — de finska tidningarna visar en påfallande skyggbet för att behandla omtåliga ämnen rakt på sak. Där kan man med fog tala om en faktisk censur, en sovring och retuschering som ansluter till tysta överenskommelser, då och då uppfriskade vid personliga konferenser. Den som inte laktar dessa regler för gott uppförande riskerar att komma i obehagliga lägen. Vissa omdömen "passar inte", alltså utebli de. En del utlandstelegram som förekommer bland nyhetsmaterialet i svenska tidningar verker stötande från rysk synpunkt, följaktligen faller de under bordet. Finska notisbyrån — motsvarigheten till vår TT — hjälper välvilligt till med denna sållning. Alltför öppenhjärtiga eller tillspetsade yttranden av anglosachsiska politiker tvättas, förkortas eller underbrytas. För att notisbyrån skall visa sig tillräckligt omdömesgill har ledningen från första skiftet kompletterats med en biträdande direktör, Antti Vahteri, f. d. socialdemokrat och souschef i informationscentralen, numera nitisk folkdemokratisk konjunkturvän. Hans formella uppdrag är att övervaka nyhetsleverenserna till Hela Wuolijokis radio, men han är också ivrig att skåda den allmänna politikstjänsten. Sådant erkänns naturligtvis inte officiellt, men det är det faktiska och förhållandet.

Över huvud taget ligger bevisen på Finlands beroende av tryckets fötter ifrån oftast ett stycke under ytan, eftersom man är angelägen att så långt möjligt "hålla på formerna". Men var och en kan ju föreställa sig att det inte beror på en slump att den finska allmänheten får nöja sig med en betydning av ryska frågor som är ytterst dämpad i jämförelse med den vanliga strålkastarbelysningen av amerikanska och engelska samhällsförhållanden. Tillståndet i länder under stark ryskt inflytande som Polen, Ungern, Rumänien, Bulgarien och Jugoslavien återges också medvetet konturlöst.

Rekommendera gärna vänsterradikala skildringar av det usla kapitalistiska systemet, av "dollarimperialismen", av "nymilitarismen" i väster — men sätt inte Kravtjenkos sovjetkritik i händerna på den läsande publiken. Där går gränsen. En finne som vill beställa Kravtjenko eller liknande litteratur: bokhandeln får veta att sådant finns inte inne. Är han på förtrolig fot med bokhandlaren blir han kanske upplyst om att "vi skulle råka ut för obehag" genom att ta upp den boken på beställningslistan. Kravtjenko läses lämpligen vid Stockholmsbesök! Önskar finska tidningar prompt diskutera den kommunistiska ideologin eller den s. k. Sovjetdemokratin sker det inte direkt, utan på omvägar. Det bör uttryckas sig så obestämt att omdömena går att tolka som om de gällde låt oss säga vissa Balkanländer. Den finska problemdebatten måste på väsentliga punkter anpassa sig av skuggspel. Talet om att den är så fri, så skiftande och så allsidig är en försköningde beskrivning. Men det är riktigt att lika stor frihet inte beviljas i förhållande till de andra Balkan, inte heller i Tjeckoslovakien eller Polen, Finland står sig uttryckt vid sådana jämförelser. I betraktanden av omständigheterna har det finska samhällslivet visat en beundransvärd uthållighet och självständighet. Man tappar inte bort sig, driva inte till misströstan. Ingen sållning av nyheterna utifrån, inga artificiella "kulturpolitiska" tillställningar kommer den finska opinionen att förlora orienteringen.

Allmänhetens blick på ransoneringarna

som mycket tydligt fram i den senast publicerade Gallupundersökningen. När endast 2 procent av tillfrågade kände sig osäkra huruvida de skulle använda mer smör eller kaffe än nu om dessa varor finge köpas fritt, då måste underhållningsresultatet utgöra ett ovanligt säkert underlag för bedömanden och åtgärder. En viktig slutsats, som också Gallupinstitutet omedelbart drog, är att tilläggskorn av olika slag i stort sett blivit lyckligt och rättvist utdelade. Myndigheterna har skäl att känna sig tillfredsställda med folkets betyg åt den sidan av regleranket. Intressant är det också att se skillnaden i efterfrågan på smör och på bröd. Endast en sjundedel av de tillfrågade vill ha mer än de får av den billiga varan bröd, trots att våra bristrannsoner internationellt sett är små. Två av fem är däremot inriktade på att köpa mer av det dyrare smöret, ehuru vi hör till de bygdligt ställda när det gäller den tilldelningen. I första rummet ser man här en vacker illustration av levnadsstandardens stegring. I andra hand är det försörjningsmässigt lugnande att anspråken försköttits som hårdast. När det gäller spannmål är ju lagren små, skörderapporterna pessimistiska och importutsikterna osäkra. En nedskärning av ransonerna har flera gånger ansetts ligga bolande nära, och den måste tillgripas, vet vi nu att ingreppet inte skulle kännas så svårt som många befarat. Å andra sidan hör kravet på mer smör till dem som någorlunda lätt kan tillgo-voes på en, omvälgi: genom import av margarinråvaror.

PRESSGRANNAR

Före hyrämspekioren Robert Paulson dömdes nyligen av högsta domstolen till nio månaders straffarbete för delaktighet i olovlig underrättelseverksamhet och uppsåtlig förfyrtelse i tysk tjänst. Genom råd har åtmt förvandlat domen till villkorlig. På liknande sätt korrigerades för några dagar sedan ett annat utslag av högsta domstolen, genom vilket ett par ungdomar dömdes till straffarbete för fara i manipulationer med ett testamente. Företarandet har föranlett en klandrande interpellation i andra kammaren. Även Handelstidningen (fp) tycker att det är olämpligt att nådemästutitet görs till ett normalt inslag i komplettering av det av domstarådet till högsta domande instans:

Det ligger någonting oroväckande i att regeringen börjar konstatera med högsta domstolen om sista ordet i rättsväsen. Samtidigt kunna exempel anföras, där benådningssystem givit k. m:t tillfälle att avvisa olyckliga konsekvenser av en formalistisk rättskipning. Det var det som räddade oss från smälcken att se lärsel tröingen vanära i fängelse och från misstaget att göra Arthur Engberg till martyr. Den ger plats både för ett rättmätigt bruk och ett tadelvärt missbruk. Man möter med något intresse justitieministerns avsnmål. Han har ett tillfälle att formulera nödiga sedregler, sina efterföljare till rättelse och vägledning.

Det behöves inte nämdtre ordentlig redovisning av skälen till regeringens övervraskande ställningstagande i fallet Paulson.

Att riksdagsmajoriteten kategoriskt avvisade tanken på en större sänkning av övningstiden längre fram i år finner tidningen Ljuman (fp) beklagligt. På bara ett halvt år har perspektiven förskjutits mycket starkt, och förhoppningar finnes att större och djupare ändringar kan inträffa under de närmaste sex månaderna. Då vore det väl om man hade en sådan beredskap till hands som ligger i den föreslagna fullmakten åt regeringen att förkorta övningstiden. Det bör observeras — vilket motionären Valdemar Svensson också påpekade i sitt debattinlägg — att efter första världskriget valdes just denna form för att ge möjligheter till temporära lättnader på arbetsmarknaden:

Då var ändå situationen 1919 långt mindre snotsingd än den är i dag. Mot detta anförda egentligen endast ett verkligt mkskäl: det tillkommer riksdagen och inte regeringen att bestämma värnpliktstidens längd. Det är en formellt oantastlig ståndpunkt. A andra sidan kan med en större styrka sägas, att riksdagen i bestämmelsemma lägen åt regeringen överlåtit längst större maktbefogenheter än det här var fråga om. Hr Valdemar Svensson agorde de socialdemokratiska ledamöterna, om de ville inaugurera en verklig rensleruadsståndpunkt och aldrig ge någon som helst fullmakt åt regeringen.

Han misstänkte — på goda grunder — att så inte alls var fallet. Något beaked fick inte heller hr Svensson på den punkten. Genom att beslut har riksdagen nu alltså avhänt sig möjligheten att på det föreslagna sättet åstadkomma ytterligare arbetskraft, om situationen skulle anabbt försämras:

Detta sker samtidigt som regeringen och arbetsmarknadens parter vid konferens efter konferens grugger genikmlärna för att finna en väg att avhjälpa den oroväckande arbetsbristen. Förslaget om svessmimisterns egna partivänner stängde ha honom i åkrdämmet för att avlägga honom från alla frestelser. Varför de gjorde detta tillkommer det kanske inte de närmaste att förklara om.

En yvksam, självständig försvarsminister skulle ha kunnat spara många värdefulla pengar under fjärde huvudtiteln för nästa budgetår, mycket mer än hr Vougt har förmått. En beträffligt erinran härom ges i statsutskottets — enhälliga — avslagsyrkande på staterädets begäran om 800.000 kr. till ersättningsanskaffning för krigsmaterielverket. Utskottets uttalande är i själva verket sällsynt kritiskt. Expressen (fp) resumerar:

Utskottet fastlår utan omvevs att överflygande motivering för någon ytterligare maskinanskaffning alls inte förekommgats, det innebär att någon närgående granskning från hr Vougts sida av krigsmaterielverkets framställning inte förekommit, försvarsdepartementet har inskränkt sig till tjänstvillig vidarebefordran. Så tjänstvillig till och med — konstaterar utskottet — att det inte heller ägnat någon uppmärksamhet åt frågan om den föreslagna, här till prakticerade metoden för att trygga industrins krigsmaterielframställning verkligen är ekonomisk och praktisk. Det är sporsmål som synbarligen inte intresserat departementschefen, dessh större intresse vicket de på andra håll. Och — fullbordar utskottet sin vårdering av hr Vougts beredning — bristen på utländska valuter och de långa leveranstiderna föreffaller likaledes helt ha undgått hr Vougts uppmärksamhet, då han underlåtit att bedömningen må anslagskravet sända vidare till riksdagen.

De anmärkningar som här framföres har stor räckvidd — i själva verket borde de ha hindrat utskottet och riksdagen att gå med på en hel del saker som fick passera utan invändning vid den allmänna granskningen av försvarsutvecklingen.

Dubbelrovdet vid Sundsvall har väckt andran: kunde inte detta ha förebyggts? Polisen svarar: vi har gjort vad vi har kunnat. Och så hänvisas till de intensiva efterspaningar som har bedrivits med hjälp av frivilliga. Visserligen, svarar Västernorrlands Allehanda (fp), men dessa mera intensiva spaningar sattes i gång väl sent, då olyckan redan var händ:

Man har ett intryck av att de tidigare spaningarna drevs mer som en rutinsak. Skälet kanske var att polisen trodde sig på det hela ha tillräckligt med folk till förfogande. Så är dock icke fallet och egendom måste tas hänsyn till i större utsträckning. Medicinalstyrelsen har kommit till insikt om detta, efter-som den telegrafiskt beordrat strängare spaning.

Det är en ytterst svår sak att avvägga mot varann de sjukas rätt till skälig förelseförhet och de kringboendes rätt till sömn. Om avvägningen gen hittills gjorts fel åt ena hållet, kan den efter en sådan händelse som den i Sundsvall lätt göras fel åt motsatta hållet:

Folkmeningen slår ofta över, vilket framgår av Sundsvalls reaktion, och detta, efter-som den telegrafiskt beordrat strängare spaning. Det är anslagsfärt för slapphet och omdömeslöshet friksstigt anfelas. Men man får inte glömma att spaningen sannolikt som i den hårs för strängare tillsyn av de kringboende, att människor kan forfärmas i avseende på gator och dörrar. Det är rättelse att det är ingärande för att förhöjd vårdsystem: "I som här inträden . . ."

OFFICIELLT

Utrikesdepartementets, Andre arkivarie i UD Gösta Ch. Höjer har utnämnts till förste arkivarie.

Riksräkenskapsverket hemställer att riksdagen måtte till förfogande för ersättningsanskaffning för krigsmaterielverket. Utskottets uttalande är i själva verket sällsynt kritiskt. Expressen (fp) resumerar:

Utskottet fastlår utan omvevs att överflygande motivering för någon ytterligare maskinanskaffning alls inte förekommgats, det innebär att någon närgående granskning från hr Vougts sida av krigsmaterielverkets framställning inte förekommit, försvarsdepartementet har inskränkt sig till tjänstvillig vidarebefordran. Så tjänstvillig till och med — konstaterar utskottet — att det inte heller ägnat någon uppmärksamhet åt frågan om den föreslagna, här till prakticerade metoden för att trygga industrins krigsmaterielframställning verkligen är ekonomisk och praktisk. Det är sporsmål som synbarligen inte intresserat departementschefen, dessh större intresse vicket de på andra håll. Och — fullbordar utskottet sin vårdering av hr Vougts beredning — bristen på utländska valuter och de långa leveranstiderna föreffaller likaledes helt ha undgått hr Vougts uppmärksamhet, då han underlåtit att bedömningen må anslagskravet sända vidare till riksdagen.

De anmärkningar som här framföres har stor räckvidd — i själva verket borde de ha hindrat utskottet och riksdagen att gå med på en hel del saker som fick passera utan invändning vid den allmänna granskningen av försvarsutvecklingen.

Dubbelrovdet vid Sundsvall har väckt andran: kunde inte detta ha förebyggts? Polisen svarar: vi har gjort vad vi har kunnat. Och så hänvisas till de intensiva efterspaningar som har bedrivits med hjälp av frivilliga. Visserligen, svarar Västernorrlands Allehanda (fp), men dessa mera intensiva spaningar sattes i gång väl sent, då olyckan redan var händ:

Man har ett intryck av att de tidigare spaningarna drevs mer som en rutinsak. Skälet kanske var att polisen trodde sig på det hela ha tillräckligt med folk till förfogande. Så är dock icke fallet och egendom måste tas hänsyn till i större utsträckning. Medicinalstyrelsen har kommit till insikt om detta, efter-som den telegrafiskt beordrat strängare spaning.

Det är en ytterst svår sak att avväga mot varann de sjukas rätt till skälig förelseförhet och de kringboendes rätt till sömn. Om avvägningen gen hittills gjorts fel åt ena hållet, kan den efter en sådan händelse som den i Sundsvall lätt göras fel åt motsatta hållet:

Folkmeningen slår ofta över, vilket framgår av Sundsvalls reaktion, och detta, efter-som den telegrafiskt beordrat strängare spaning. Det är anslagsfärt för slapphet och omdömeslöshet friksstigt anfelas. Men man får inte glömma att spaningen sannolikt som i den hårs för strängare tillsyn av de kringboende, att människor kan forfärmas i avseende på gator och dörrar. Det är rättelse att det är ingärande för att förhöjd vårdsystem: "I som här inträden . . ."

Utrikesdepartementets, Andre arkivarie i UD Gösta Ch. Höjer har utnämnts till förste arkivarie.

Riksräkenskapsverket hemställer att riksdagen måtte till förfogande för ersättningsanskaffning för krigsmaterielverket. Utskottets uttalande är i själva verket sällsynt kritiskt. Expressen (fp) resumerar:

Utskottet fastlår utan omvevs att överflygande motivering för någon ytterligare maskinanskaffning alls inte förekommgats, det innebär att någon närgående granskning från hr Vougts sida av krigsmaterielverkets framställning inte förekommit, försvarsdepartementet har inskränkt sig till tjänstvillig vidarebefordran. Så tjänstvillig till och med — konstaterar utskottet — att det inte heller ägnat någon uppmärksamhet åt frågan om den föreslagna, här till prakticerade metoden för att trygga industrins krigsmaterielframställning verkligen är ekonomisk och praktisk. Det är sporsmål som synbarligen inte intresserat departementschefen, dessh större intresse vicket de på andra håll. Och — fullbordar utskottet sin vårdering av hr Vougts beredning — bristen på utländska valuter och de långa leveranstiderna föreffaller likaledes helt ha undgått hr Vougts uppmärksamhet, då han underlåtit att bedömningen må anslagskravet sända vidare till riksdagen.

De anmärkningar som här framföres har stor räckvidd — i själva verket borde de ha hindrat utskottet och riksdagen att gå med på en hel del saker som fick passera utan invändning vid den allmänna granskningen av försvarsutvecklingen.

Dubbelrovdet vid Sundsvall har väckt andran: kunde inte detta ha förebyggts? Polisen svarar: vi har gjort vad vi har kunnat. Och så hänvisas till de intensiva efterspaningar som har bedrivits med hjälp av frivilliga. Visserligen, svarar Västernorrlands Allehanda (fp), men dessa mera intensiva spaningar sattes i gång väl sent, då olyckan redan var händ:

Man har ett intryck av att de tidigare spaningarna drevs mer som en rutinsak. Skälet kanske var att polisen trodde sig på det hela ha tillräckligt med folk till förfogande. Så är dock icke fallet och egendom måste tas hänsyn till i större utsträckning. Medicinalstyrelsen har kommit till insikt om detta, efter-som den telegrafiskt beordrat strängare spaning.

Det är en ytterst svår sak att avväga mot varann de sjukas rätt till skälig förelseförhet och de kringboendes rätt till sömn. Om avvägningen gen hittills gjorts fel åt ena hållet, kan den efter en sådan händelse som den i Sundsvall lätt göras fel åt motsatta hållet:

Folkmeningen slår ofta över, vilket framgår av Sundsvalls reaktion, och detta, efter-som den telegrafiskt beordrat strängare spaning. Det är anslagsfärt för slapphet och omdömeslöshet friksstigt anfelas. Men man får inte glömma att spaningen sannolikt som i den hårs för strängare tillsyn av de kringboende, att människor kan forfärmas i avseende på gator och dörrar. Det är rättelse att det är ingärande för att förhöjd vårdsystem: "I som här inträden . . ."

Statskontoret tillsatt förste protokollerat E. R. Eriesson, Stockholm, förkvarstå i tjänst ett år efter pensionsåldern. Med hänsyn till bristen på arbetskraft inom vissa områden har nämnden den princip vårt att tillgänglig personal utnyttjas i största möjliga utsträckning. Novarande direktör om anställd med syfte bl. a. att kunna bevaka dessa områden.

Ansökningar om resebidrag. Professor Harald Nordén, Uppsala, söker stipendiebidrag på 2.792 kr. för att delta i en internationell medicinkongress i Bern, i början av juli 1949 samt vara redor vid det konferens av 50-årsfirandet av Marconis upptäckt av radiokommunikationen och för att besöka en del italienska biogeografiska läroanstalter och forskningsinstitut.

— Professor Erik Norin och docenten N. G. Hörner, Uppsala, söker resebidrag för att delta i ett nordiskt geologmöte i Norge i juli.

— Professor Elias Malin samt docenterna Nils Friis och Gösta Lindeberg, Uppsala, önskar statsbidrag för att delta i den första internationella mikrobiologkongressen i Kopenhamn i juli.

— Professor David Katz vid Stockholms högskola önskar statsbidrag med 1.000 kr. för att delta i en fest vid universitetet i Louvain och i samband därmed ta del av undervisningsarna vid det psykologiska laboratoriet där.

— Fil. kand. Tore Dalenius, Stockholm, söker statsbidrag på 3.700 kr. för att i USA studera opinionsmätningarnas statistiska problem.

Assistenten Anna-Maja Johansson, Stockholm har hos regeringen fullföljt sina av arbetsmarknadskommissionen ogillade besvär över att kvarterstaxenämnden i Stockholm, med förbigående av hennse, utsett extra assistenten Nils H. Jonsson, Nyköping, till förordnande för det nyinrättade arbetsförmedlingskontoret i Södertuna.

DEN RÖDE PREUSSAREN

LEOPOLD SCHWARZSCHILD, känd som kritiker av den tyska nationalismen redan under Weimartiden och författare till utmärkta politiska arbeten, har skildrat Karl Marx som "den röde preussaren" (*The Red Prussian, The Life and Legend of Karl Marx*, Charles Scribner's Sons, New York). Perspektivet är intressant; det finns åtskilligt hos Marx som visar fram icke blott mot den kommunistiska utan också mot den nazistiska diktaturen. Schwarzschild är den förste av Marx biografer som stödjer sig på den fullständiga, i Moskva utgivna upplagan av Marx brevväxling, och det är till stor del därför som han kan ställa Marx i delvis ny belysning. Hans bok borde självfallet översättas till svenska; den fängslar genom sin livfullhet och sin energi och är av vetenskapligt värde genom sin konsekvent fastahållna linje och sina intelligenta reflexioner.

Vilka egenskaper och idéer hos Marx gör det då rimligt att beteckna honom som den röde preussaren? Först och främst en personlig arrogans, som man gärna förbinder med begreppet preussert. Carl Schurz — sedermera amerikansk general, senator och minister — skriver om sina intryck från samarbetet under revolutionsåret 1848: "Aldrig har jag träffat en människa som uppträtt med en så stötande och outhärdlig oförskämdhet. Ingen åsikt som i en väsentlig punkt avvek från hans egen tillerkändes åran av en enda

KARL MARX

någorlunda hänsynsfull uppmärksamhet. Var och en som hade en annan mening behandlades med knappast beslöjat förakt. Han besvarade alla uttalanden som misshagade honom med ett bitande hån, riktat mot den talandes ynkliga okunnighet, eller med en förolämpande tolkning av vederbörandes motiv." I fråga om rena utsvävelser lät han det gäller att beskylla motståndare för ohederliga motiv Marx efterföljare fortfarande åtskilligt att lära av mästaren. Med sina vänner bröt Marx nästan genomgående, ofta efter långa och skickligt förda intriger; endast Engels, hundaktigt tillgiven och bedrift att ekonomiskt underhålla sin herre, tolererades till det sista. Mot Bakunins och Lassalle upprördes Marx, såsom även hans beundrare erkänner, med en blandning av översittert, misstänksamhet och rent illvilja, som kontrasterar bild mot Bakunins naiva godsinthet och Lassalles generositet.

Men andra drag hos Marx är i detta sammanhang lika viktiga. Endast om aristokrater talade Marx med en viss respekt; borgare och proletärer omnämnde han stundtals med förakt. De arbetare som i lysande proklamationer eggades till samling och kamp betecknades i privata samtal och brev som kräk, pack och slödder. När det gällde att förhandla med en bokförläggare eller att gifta bort sina döttrar var Marx — enligt hans egen analys — en fullständd borgare: förslagen, konventionell, angelägen om socialt avancemang. Asiktsmässigt är det framför allt två moment hos Marx som direkt för tanken till preusseri och nazism. Juden Marx var antisemit, få har fällt så gemena ord om judarna som han. I det förtal av Lassalle som hörde till Marx och Engels dagliga nöjen under många år ingick alltid anspelningar på dennes judiska börd. Med antisemitismen förenades ett slags tysk nationalism. Folk som polacker, tjeckier och slaver betraktades som lämpliga objekt för tysk expansion, även engelsmän och fransmän synties undernmåliga i jämförelse med herrefolket. I alla krig tog Marx tyskarnas parti under motiveringen att en tysk seger på lång sikt skulle **frisnla de marxistiska idéerna.** Då 1870 års krig utbröt gjorde han re-

FRIEDRICH ENGELS

flexionen att hans egna idéer genom de tyska armévernas överlägsenhet skulle segra över den hatade Proudhons åskådning.

Marx var emellertid icke blott ett stycke preussare, han var också slarver och bohem. I fråga om lön, förskott och uttagande av arv i förtid var hans fattighet utomordentlig; i stort sett underhölls han av fabrikanten Engels — enligt Marx ideologi en typisk utsugare — och brevväxlingen mellan de båda vännerna rör sig lika mycket om penninggrågor som om skvaller och förtal. Under årtionden talade Marx om sin stora bok utan att börja att arbeta på den; fullbordad blev den som bekant aldrig. Bristerna i Marx kunskaper har ofta tidigare påpekats, men Schwarzschild understryker starkare än föregångarna tendensen till lättja och dagdriveri; kafépratet och kannstöperiet intog en stor plats i Marx liv. För att ge ett intryck av grundliga studier och för att få boken så stor och därmed så auktoritativ som möjligt insatte Marx i "Kapitalet" otaliga långa citat ur engelska utredningar och betänkanden. Detta medvetet använda medel att sätta skräck i läsarna har i det hela varit verksamt; säkerligen har få världsberömda böcker lästs så litet och så mycket blivit prisade för lärdom och skarpsinne.

Den bild av Marx som Schwarzschild ger efter nu antydda linjer träffar utan tvivel det rätta: i väsentliga punkter: Schwarzschild säger klart ut vad andra biografer smuddat vid. Men bilden är icke fullständig. Vad som icke kommer med är den hängivenhet för vissa lät vara osmälta och oklara idéer som trots allt besjälade Marx. Han saknade sig vara en martyr för en stor sak, och han bade den professionelle martyrens känsla av att äga en fordran på mänskligheten som aldrig helt kunde betalas. Hans hänförelse för världsrevolutionen och hans klarlek till sina närmaste måste framhävas — intrycket av självisknet, elakhet, hårdhet och maktlystnad blir eljest med orätt överväldigande.

Det är, skrev Keynes för tjugu år sedan om Marx åskådning, en gåta "hur en så ologisk och ledsam lära kunnat utöva ett så mäktigt och varaktigt inflytande på människorna sinnen och genom dem på det historiska händelseförloppet". Schwarzschild stannar också inför detta problem och gör ett försök att lösa till dess lösning. Det problemet är väl förstående. Att orimliga åskådningar bliivit historiskt verkningsfulla är visserligen inte sant. Det är tillräckligt att peka på de religiösa dogmsystemen; för varje religion ter sig de andra som utslag av fantasilir och vidskepelse. I den politiska fronten är läget likartat; från Rousseau till Lenin, Hitler och Mussolini möter läror som eldat miljoner människor, trots att det redan vid sitt första framträgande smulats sönder av kritiska tänkare. Men det kan med skäl påstås att Marx åskådning har utövat större dragningskraft än den som förklarar dess undergång, men nämner inte att sådana profetior var vanliga bland Napoleons motståndare och att Marx uppfattning om den kommande utvecklingen visade sig totalt oriktig. — Marx lära är ett slutet system; om en sten brytes loss, faller hela byggnaden. Till huvudteorierna hör påståendet att arbetarnas elände kommer att kapitalistiskt system ständigt försämras, absolut sett; arbetarna blir allt fattigare, allmera utarmade. Denna uppfattning har varit enkelt redan betraktande den tidiga engelska industrialismen som Marx främst studerade, och dess falskhet har sedan årtionde för årtionde, bivit allmera påtaglig. Arbetarna har helt enkelt fått det bättre och bättre, inte sämre och sämre. Men även på denna punkt har Marx prisats för sin insikt; på en mängd skilda sätt har man omformat Marx lära för att någorlunda anpassa den efter verkligheten.

Att trots detta Marx blivit socialismens store ideolog beror sannolikt, säger Schwarzschild framhållit, på det storslaget utopiska i hans doktrin. Den är en frälsningslära, uppbyggd efter det traditionella mönstret — paradis, syndafall, befrielse, saliglhet — med arbetarna i frälsarens roll och den jordiska lyckan som ersättning för himmelen. Lärans dunkla och osvalidade karaktär — det socialistiska samhället har Marx aldrig skildrat — var snarast en förtjänst, i detta som i andra liknande fall. I snart hundra år har man inom socialismen kunnat säga med Marxcitat, det är en eggande spert som bidragit att hålla grundtankarna vid liv.

En tillämpning av den marxistiska socialismens idéer innebär ett förskarande av samhällskonflikten — det kan man helt ge Schwarzschild rätt. Icke så att Marx önskade ett sådant samhälle; tvärtom var hans mål att skapa människor som vore fria från all tvångsmakt, även statens. Men den socialisering i vilken marxismen utmynnar leder till "ett Preussen utan de tio budorden", till individens totala undertryckande genom staten.

Herbert Tingsten

Tjugu år tidigare

DEN AMERIKANSKA kvinnliga dramatikern *Lillian Hellman* har under titeln *Another Part of the Forest* (The Viking Press, $2.00) presenterat en fortsättning på sin även här spelade succespjäs från slutet av 30-talet, "De små rävarna". Dvs. fortsättning är det inte, utan förhistoria. Man flyttas bakåtlänges från sekelskiftet till 1880. Vad som sammanknyter pjäserna är att tre av huvudpersonerna, sysonen Hubbard, förekommer i båda. I "Another Part of the Forest" vill författarinnan visa hur de blivit de personligheter avgjorde som uppträder i "De små rävarna". Djurnamn är inte missvisande; i melodien att rena-odla och förstora vissa egenskaper påminner "De små rävarna" om Ben Jonsons "Volpone", där personerna är uppklallade efter olika grymma och plupska djur. "Volpone" uppfördes i modern bearbetning lite varstans i teatermetropolerna under 30-talet, och det skulle förvåna mig om inte Lillian Hellman tagit intryck av den elisabetanska satiren.

Tidpunkten i det nya dramat är alltså 1880, nästan in 20 år efter inbördeskriget. Platsen en liten stad i Alabama. Sydstatarnas plantageägare genomgår en svår kris. Sociologiskt ställs mot denna gamla aristokrati, vars upplösning exemplifieras i ett par fäskvärt livsodugliga gestalter, uppkomlingarna av fabrikmiljön Hubbards typ.

Dessa Hubbards är som en varg-flock, som i stort sett håller ihop u.t.t; dessemellan äger de svarma inbördes eller går och lurar på ett tillfälle till det. Fadern är en solid kraftgubbe till affärsman, som arbetat sig fram från ingenting, bl. a. genom skumma och direkt förbrådiska handlingar under kriget, en ledartyp, som nu brutalt håller sig-nerna nere. Han är oerhört primitiv i att maktbegär och sin dödsaförvrickt, men hans natur har samtidigt vekare inslag: han komponerar, läser Aristoteles på grundspråket och älskar blint sin dotter. Som en främling i hunet går modern omkring med sin blandning av veliget och religiöst färgad filantropi. Vad som händer är framför allt att äldste sonen Ben, efter att i tjugu år ha varit en underbetald kontorist hos sin pappa, nu vid 36 års ålder ryker till sig ägarbroder. Hon är in så lingo det äldste och därför den starkaste i familjen. Hos brodern, den rårkrlade och stunde Oscar, och systern, den 20-åriga Regina, kämpar finnt andra passioner mot begäret efter makt med hjälp av pengar. Oscar är kär i stans mystiska fruntimmer och Regina i en degenererad aristokrat — hon är ännu inte den frigida spekulant vi möter i "De små rävarna". De är inte färdiga "små rävar", men deras flyktförsök hejdas,

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.